

NEMIS VA O'ZBEK TILLARIDAGI MAQOL VA MATALLARNING QIYOSIY TAHLILI

Xusinova Laylo Nazarboy qizi

O'zDJTU nemis tili amaliy fanlar kafedrasi o'qituvchisi

Ma'murov Rustambek

O'zDJTU nemis tili amaliy fanlar kafedrasi 1 kurs talabasi

Har bir xalqning tili uning tarixiy taraqqiyoti, ma'naviy boyligi va madaniy merosining yorqin ifodasidir. Til tarkibidagi maqol va matallar esa xalqning ko'p asrlik hayotiy tajribasi, kuzatuvlari hamda axloqiy qarashlarini o'zida mujassam etgan eng qadimiy folklor namunalaridan hisoblanadi. Ular nafaqat badiiy nutqni bezash vositasi, balki avloddan-avlodga o'tib kelayotgan hayotiy tajribani saqlovchi va yetkazuvchi muhim madaniy birlikdir. Nemis va o'zbek xalqlari turli tarixiy, diniy va madaniy sharoitlarda shakllangan bo'lishiga qaramay, ularning maqol va matallarida insoniy fazilatlar, mehnatsevarlik, halollik, do'stlik, sabr-toqat, ilm olish va oilaviy qadriyatlarga oid umumiy g'oyalar uchraydi. Shu bilan birga, har bir xalqning turmush tarzi va mentalitetiga xos bo'lgan farqli jihatlar ham maqol va matallarda yaqqol namoyon bo'ladi. Bugungi globallashtirish sharoitida chet tillarini o'qitishda faqat grammatik bilimlarni emas, balki tilning madaniy qatlamlarini ham o'rgatish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, nemis tilini o'rganayotgan talabalar uchun maqol va matallarni qiyosiy o'rganish kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish, tarjima ko'nikmalarini shakllantirish hamda madaniyatlararo muloqotni takomillashtirishda muhim vosita hisoblanadi.

Maqol va matal tushunchasi hamda ularning tilshunoslikdagi o'rni.

Maqol xalq donishmandligining ixcham, mazmunan chuqur va yakunlangan fikrni ifodalovchi shaklidir. U ko'pincha pand-nasihat, hayotiy xulosa yoki umumlashgan tajribani ifodalaydi. Matal esa ko'proq obrazli ibora bo'lib, ayrim hollarda mustaqil hukm bermaydi va nutq tarkibida qo'llanilganda o'zining to'liq

ma'nosini namoyon etadi. O'zbek tilshunosligida maqol va matallar folklorshunoslik hamda frazeologiyaning muhim tadqiqot obyektlaridan biri hisoblanadi. Nemis tilshunosligida esa ular Sprichwort (maqol) va Redensart yoki sprichwörtliche Redensart (matal yoki maqolsimon ibora) tushunchalari orqali o'rganiladi.

Har ikkala tilda ham ushbu birliklar quyidagi xususiyatlarga ega:

- Xalq tajribasiga asoslanadi;
- Obrazlilik va ifodalilikni ta'minlaydi;
- Tarbiyaviy ahamiyatga ega;
- Avloddan-avlodga og'zaki va yozma ravishda yetkaziladi;

Milliy madaniyatni aks ettiradi. Shu bilan birga, nemis maqollarida mantiqiy aniqlik va qisqalik ustun bo'lsa, o'zbek maqollarida obrazlilik, badiiylik va hissiy ta'sir kuchliroq namoyon bo'ladi.

Nemis va o'zbek tillaridagi maqol va matallarning semantik qiyosiy tahlili.

Maqol va matallarni qiyosiy o'rganishda, avvalo, ularning ma'no jihatidan o'xshash va farqli tomonlarini aniqlash muhim hisoblanadi. Semantik tahlil orqali ikki xalqning dunyoqarashi, qadriyatlari va hayotiy tajribasi aks etgan umumiy hamda milliy xususiyatlarni ko'rish mumkin. Nemis va o'zbek xalqlarining tarixiy taraqqiyoti turlicha bo'lsa-da, insoniy fazilatlar, mehnat, sabr, ilm, do'stlik va odob-axloq haqidagi qarashlari ko'plab maqollarda bir-biriga yaqin mazmunda ifodalangan.

Mehnat mavzusidagi maqollar.

Mehnat barcha xalqlarda eng ulug' qadriyatlardan biri hisoblanadi. Shu sababli nemis va o'zbek maqollarida ham mehnatsevarlik alohida o'rin egallaydi.

Nemis maqoli: Ohne Fleiß kein Preis.

Ma'nosi: Mehnatsiz muvaffaqiyatga erishib bo'lmaydi.

O'zbek maqoli: Mehnatning tagi rohat.

Har ikkala maqolda insonning muvaffaqiyati mehnat bilan bog'liqligi ta'kidlanadi. Nemis tilidagi maqol qisqa va lo'nda ifodalansa, o'zbek tilidagi maqol badiiy obraz orqali fikrni kuchaytiradi.

Vaqt haqidagi maqollar

Nemis xalqida vaqtni qadrlash madaniyati yuqori darajada rivojlangan.

Nemis maqoli: Zeit ist Geld.

Ma'nosi: Vaqt – pul.

O'zbek maqoli: Vaqt oltindan qimmat.

Mazmun jihatidan ular bir xil g'oyani ifodalaydi. Farqi shundaki, nemis tilida vaqt iqtisodiy qadriyat sifatida baholansa, o'zbek tilida u oltindan ham qimmat boylik sifatida tasvirlanadi.

Bilim va ilm haqidagi maqollar.

Nemis maqoli: Wissen ist Macht.

Ma'nosi: Bilim – kuch.

O'zbek maqoli: Ilm – boylik, bilim – qudrat.

Har ikkala maqolda ilm inson taraqqiyotining asosiy omili ekanligi ta'kidlangan.

Sabr mavzusidagi maqollar

Nemis maqoli: Gut Ding will Weile haben.

Ma'nosi: Har bir yaxshi ish vaqt talab qiladi.

O'zbek maqoli: Sabrning tagi sariq oltin.

Mazmun jihatidan ikkala maqol sabr-toqatning inson hayotidagi muhim o'rnini ko'rsatadi.

Maqollarning lingvokulturologik xususiyatlari.

Lingvokulturologiya til va madaniyat o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganuvchi fan hisoblanadi. Maqollar xalqning urf-odatlari, turmush tarzi va qadriyatlarini aks ettiruvchi muhim madaniy birliklardir. Nemis xalqining hayot tarzi tartib-intizom, aniqlik va mas'uliyatga asoslanganligi sababli ularning maqollarida ham ushbu g'oyalar ko'p uchraydi.

Masalan:

Ordnung muss sein.

(“Tartib bo‘lishi kerak.”)

Mazkur maqol nemis xalqining intizom va qonun-qoidalarga hurmatini ifodalaydi.

O‘zbek xalq maqollarida esa mehmondo‘stlik, kattalarga hurmat, oilaparvarlik va insonparvarlik asosiy o‘rinni egallaydi.

Masalan:

Mehmon otangdan ulug‘.

Bu maqol o‘zbek xalqining mehmondo‘stlik an‘analarini aks ettiradi.

Yoki:

Ota rozi – Xudo rozi.

Mazkur maqolda oilaviy qadriyatlar va ota-onaga hurmat ulug‘lanadi.

Demak, maqollar nafaqat til birliklari, balki xalqning ma‘naviy qiyofasini ifodalovchi madaniy belgilar hamdir.

Maqol va matallarning grammatik hamda uslubiy xususiyatlari

Nemis maqollari odatda sodda gap shaklida tuziladi. Ular qisqa, aniq va mantiqan yakunlangan bo‘ladi.

Masalan:

Ende gut, alles gut.

Übung macht den Meister.

Morgenstund hat Gold im Mund.

O‘zbek maqollarida esa ko‘pincha qofiya, takror, qarama-qarshilik va badiiy tasvir vositalari uchraydi.

Masalan:

Yaxshi gap – jon ozig‘i.

Birlik bor joyda – tiriklik bor.

Tilga e‘tibor – elga e‘tibor.

Bunday uslubiy vositalar maqollarning esda qolishini osonlashtiradi hamda nutqning ta'sirchanligini oshiradi. Bundan tashqari, o'zbek maqollarida tashbeh, mubolag'a va ramziy ifodalar ko'proq uchrasa, nemis maqollarida mantiqiy xulosa va ixchamlik ustunlik qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Rahmatullayev Sh. O'zbek tilining izohli frazeologik lug'ati. – Toshkent: O'qituvchi, 1992.
2. Shomaqsudov Sh., Shorahmedov Sh. Hikmatnoma (O'zbek maqollari). – Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2018.
3. Madvaliyev A. Hozirgi o'zbek adabiy tili. – Toshkent: O'zbekiston, 2019.
4. Burger H. Phraseologie: Eine Einführung am Beispiel des Deutschen. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2015.
5. Röhrich L. Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten. Freiburg: Herder Verlag, 2004.
6. Duden. Redewendungen. Wörterbuch der deutschen Idiomatik. Berlin: Dudenverlag, 2020.
7. Fleischer W. Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache. Leipzig: Niemeyer Verlag, 1997.
8. Mieder W. Proverbs: A Handbook. Westport: Greenwood Press, 2004.
9. Kunin A. V. Kurs frazeologii sovremennogo angliyskogo yazyka. Moskva: Vysshaya shkola, 1996.
10. Ismatullayev N. Qiyosiy tilshunoslik asoslari. – Toshkent: Fan, 2021.